

Bernolák Anton

Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Do slovenských dejín sa zapísal ako prvý kodifikátor spisovnej slovenčiny, svojimi jazykovednými prácami sa zaslúžil o jej uvedenie do literatúry, do škôl i o propagáciu prostredníctvom Slovenského učeného tovaríšstva; hoci bernolákovská spisovná slovenčina uprostred 19. storočia zanikla, jej historický význam je nesporný.

Životopisné údaje:

Narodil sa 3. októbra 1762 na Orave, v dedine Slanica, v zemianskej rodine. Ľudovú školu vychodil v rodisku, vyššie triedy v Námestove, potom študoval na gymnáziu v Ružomberku. Ako šestnásťročný prišiel do bratislavského seminára, kde dva roky študoval poetiku a rétoriku. Ďalšie dva roky sa venoval štúdiu filozofie v Trnave. V tom čase, v roku 1782 vydal svoju literárnu prvotinu, latinskú príležitostnú kázeň *Jasný kráľ Štefan, veľký apoštol Uhrov*. Katolícku teológiu vyštudoval na univerzite vo Viedni a v generálnom seminári v Bratislave. V roku 1787 bol v Trnave vysvätený za kňaza a začal pôsobiť ako kaplán v Čeklísi, dnešnom Bernolákove. V roku 1791 sa stal tajomníkom arcibiskupskej kancelárie v Trnave. Tam zastával niekoľko rokov aj funkciu archívára, bol cenzorom kníh i prísazným notárom ústrednej cirkevnej stolice. Pod jeho vedením vzniklo v roku 1792 v Trnave Slovenské učené tovaríšstvo. V roku 1797 odišiel do Nových Zámkov, kde pôsobil ako dekan - farár, správca hlavnej mestskej školy a venoval sa literárnej činnosti. Zomrel na zlyhanie srdca 15. januára 1813.

Dielo:

Prvým dielom, ktorým sa Anton Bernolák zapísal do dejín slovenského jazyka bola **Kritická filologická rozprava o slovanských písmenách** (Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum) - toto kolektívne dielo bratislavských seminaristov, združených v spolku Societas excolendae linguae Slavicae - Spoločnosť na vzdelávanie slovenčiny, vzniklo v roku 1787 anonymne, pod Bernolákovým vedením. Napísané je v latinčine, vyniká však myšlienkou jazykovej obrody, ktorá súvisela s novým chápaním jazyka, jeho spätosti s rozvíjajúcim sa národným povedomím. Hlavnou metodologickou zásadou diela bolo, aby sa pravidlá písania a tlače vyvodzovali z výslovnosti. Preto Bernolák neváhal „očistiť pravopis od chýb, prenesených do nášho jazyka z výslovnosti a pravopisu českého“. Prísne skúmal jednotlivé písmená, žiadal napríklad namiesto písmen q a x písať kv a ks ale tiež namiesto y len i a ďalšie zmeny. Navrhované pravopisné zásady stručne zhrnul v pripojenej jazykovej príručke **Stručná a zároveň ľahká ortografia**. Pridal do nej aj pravopisné pravidlá o písaní veľkých písmen, o delení slov na slabiky, o interpunkcii. Jeho pravopis vychádzal z pravopisného úzu staršej západoslovenskej trnavskej literatúry, ktorý tvorivo rozvíjal. Po spisoch, zameraných na nový pravopis spisovnej slovenčiny vydal Bernolák učebnicu prvej slovenskej normotvornej gramatiky s názvom **Grammatica Slavica**, v nej metódami vtedajšej jazykovedy spracoval gramatickú stavbu spisovnej slovenčiny. Hláskový systém slovenčiny budoval na západoslovenskej výslovnosti, napríklad dvojhlásky považoval len za nárečové. Prijal však aj niektoré stredoslovenské prvky jazyka. Jeho poslednou gramatickou prácou bola **Etymológia slovanských slov** (Etymologia vocum Slavicarum), čiže príručka o tvorení slov. Vychádzal pritom z českej gramatickej literatúry. Kodifikáciu spisovnej slovenčiny Bernolák dovŕšil veľkým slovníkovým dielom **Slovár slovenský česko-ľatínsko-nemecko-uherský**, ktorý vyšiel až po jeho smrti zásluhou Jura Palkoviča. Vyšiel v rokoch 1825 - 27 v šiestich zväzkoch v rozsahu 5 302 strán. Je to obdivuhodné lexikografické dielo, v ktorom autor zhrnul slovnú zásobu vzdelancov západoslovenských kultúrnych centier (Trnava - Bratislava) a zdokumentoval významovú členitosť odbornej i nárečovej slovenskej slovnice z rozhrania 18. a 19. storočia.

Podrobnejšie o ďalších dielach:

Nova bibliotheca - je súpis literatúry, ktorý pripravil Anton Bernolák v roku 1785 pre študentov bohosloveckej fakulty. Mali sa z neho dozvedieť, ktoré knihy sú pre nich dobré a potrebné a ktoré nie. Spis obsahuje veľa anotácií a poznámok, ktoré potvrdzujú i to, že autor bol prívržencom osvietenských myšlienok a reformného programu Jozefa II. Spis nikdy knižne nevyšiel.

Toto maličké písmo má sa pánovi Anti-Fándlymu do jeho vlastných ruk odevzdať - týmto polemickým spisom odpovedal Bernolák na útok J. I. Bajzu proti Fándlymu a jeho dielu Dúverná zmlúva medzi mníchom a diabľom o prvých počátkoch, o starodávných, aj včúlajších premenách reholníckich. Fándly totiž používal vo svojich dielach novú - bernolákovskú slovenčinu, ktorú Bajza kritizoval spisom Anti-Fándly s podtitulom: Odporné smluvání mezi rozumným mníchem a sprostým ďáblem o mníchoch a reholníkoch složené. Tak ako má Bajzov spis formu dialógov - v prvej časti medzi Rozumným mníchom a Sprostým ďáblom, v druhej časti medzi Theodulusom a Fándlym, rovnako - formu dialógu medzi fiktívnymi postavami Lindánom a Lamindom má i Bernolákova odpoveď Bajzovi. A tak ako Bajzov spis bol plný osobných narážok a urážok Fándlyho, v rovnakom tóne sa nesie Bernolákova obrana. Napriek tomu, že spis bol anonymný (Bernolák až neskôr priznal autorstvo), bol to čin veľmi odvážny, lebo Fándly bol za obsah svojej Dúvernej zmlúvy cirkevnou vrchnosťou potrestaný.

Ňečo o epigrammatéč anebožto málorádkoch Jozefa Ignáca Bajzi - anonymný spis, ktorý tiež súvisel s Bernolákovým bojom s Bajzom o budúcu podobu spisovnej slovenčiny. Ako uvádzajú literárni vedci (M. Bakoš), v spore Bernoláka a Bajzu sa stretli dve odlišné prozodické a napokon i estetické koncepcie. Bajzovo veršovanie reprezentovalo doznievajúci sylabizmus barokového obdobia a Bernolákove názory predstavovali uvedomelý nástup časomerného veršovania začínajúceho sa klasicizmu, ktoré sa neskoršie plne rozvinulo a vyvrcholilo v básnickom diele Jána Hollého.

Úryvky:

Toto maličké písmo má sa pánovi Anti-Fándlymu do jeho vlastných ruk odevzdať - 1. úryvok

Lindán: O dobropísebnosti slovenskej povedeť môžem, že sa ju mladí kňazi z nej naučiť môžu; nebo sem hodnoverne počul, že je podla tej novej, mnohými a síce dostatečnými dúvodmi potvrdzenej, dobropísebnosti slovenskej vitlačená. Čo sa ale zábavku a slovenčinu tíče, o tom ništ istého povedeť nevím, nebo sem ešte tej knižki nečítal. Jejich milost, ponevác ju už prečítali, skorej bi o tichto vecách nečo istého povedeť móhli.

Lamind: Čo sa slovenčinu pána Fándlyho tíče, to môžem povedeť, že jestliže nekteré chibi sem a tam pritreté na strane nechaceme, všeobecne mluvic, slovenčinu má číru a čistú; a velmi bi dobre Anti-Fándly urobil, jestliže bi nekolkokrát bedlive a trpezlive celu jeho knižku prečítať ráčil, aby z nej trochu jako dobropísebnosti tak aj čírej a čistej slovenčini podchitiť a podučiť sa móhol. Čo sa ale zábavku tíče, ponevác rozliční rozličnú chuť a rozliční šmak majú, o tej veci dohadovať sa nechcem a jednému každému, nech o nej mislí, jako chce, zanechávam. Z tej príčini i sám pán Fándly v predmluve svojej o tom takto mlúví: Víím, že nenarodil sa ten, který bi sa lúbil všem.

Toto maličké písmo má sa pánovi Anti-Fándlymu do jeho vlastných ruk odevzdať - 2. úryvok

Lamind: Straniva slovenčini toto poprve v liste 16 mlúví: Namísto zmlúva jste mali položití zmluvání; neb zmlúva anebo smluva jest to, čo latinské pactum.

Lindán: To mu zas zle vikladá. Že zmluva (zmluvení) jest to, čo latinské pactum, to je pravda; ale to není pravda, že len toto jediné viznamenáví, a ne spolu i to, čo latinské colloquium: jakokol'vek slovo zmluvať sa od kterého zmluva pochádzá, nelen to, čo pacisci, ale aj to, čo

colloquio je peknejšej a lepšej rečené po slovenski nežli zmluvání aneb rozmluvání jako téš primluva, rozprávka, koštovka, chova - peknejšej a lepšej jest povedané po slovenski nežli primluvání, rozprávání, koštování, chování.

Lamind: Po druhé v liste 26 sa pítá: Z jakej pričini jste radnej Juro nežli Jur rékli?

Lindán: Vetšá a lepšá stránka Slovákov toto méno Jur jedine v mestách aneb mestečkách a o tom, ktorí je tohoto ména svatím, užívá; ináč živému človeku, mimo Záhorákov a Podhorákov, obecní Slováci povedajú Juro a poctivejší Jurko. Jako komu sa lúbí, nech sa tak volá; všeccko jedno.

Myšlienky:

„I polská reč, horvatská a moskevská sú se slovenskú vlastné sestri. A máme li preto polské knižki čítať, horvatské, moskevské a z nich sa dobrú slovenskú výslovnosť učiť? (Anton Bernolák v polemike Toto maličké písmo sa má pánu Anty Fándlymu do jeho vlastných rúk odevzdať)

„O voľakeri rok uvidí učeni svet, že slovenski jazik a jeho písebné pero vždicki sa môže inším rečám a vřípom v Európe vichválením z veľkú chválu pripodobniť jak z duchovníma, tak ze svetskíma knihami. (Juraj Fándly)

Bolo doteraz vrelo a obzvlášť chvályhodnou túžbou veľmi mnohých milovníkov slovenského jazyka v Uhorsku, aby sa v takom veľkom množstve mužov zbehlých vo všetkých vedách našiel niekto, kto by, odložiac na nejaký čas dôležitejšie a vedeckejšie práce, obrátil svoju pozornosť a svoj učený záujem na vypracovanie pravopisu a výslovnosti slovenskej a na ich očistenie od chýb prenesených do nášho jazyka z výslovnosti a pravopisu českého. Nedomnievaj sa, láskavý čitateľ, že toto som povedal preto, aby som českú reč, doteraz s ruskou a poľskou najvzdelanejšiu medzi všetkými slovanskými, uviedol do nenávisťi či pohrdania. Moja snaha smeruje jedine k tomu, aby som slovenské nárečie od českého správne odlíšil, o niektorých niektorí neznalci nesprávne tvrdia, ako by sa vývojom jazyka, ba podobou od nárečia i výslovnosti podstatne a úplne zhodovali napriek mienke všetkých jazykovedcov, aj samých Čechov.“ (Anton Bernolák - text v slovenskom preklade)

Západoslovenský dialekt, ktorý spravil literárnym, celkom logicky vychodí z predchodcov Bernolákových: on, ktorý od Mateja Bela vedel, že iba stredná slovenčina je slovenčina pravá, sám nikdy jej zvukov nepočul - nie v rodisku svojom hornooravskom, nie v Trnave, nie v Bratislave; nikdy v knihe tlačenej jej foriem nevidel, lebo žilinskí, nitrianski, trnavskí, bratislavskí jeho literárni predchodcovia všetko bolo Západoslováci. Západoslovenský dialekt, so zvláštnym odtienkom trnavským, bol iba prvý krok od spisovnej češtiny k čistej slovenčine, ktorá ešte len prírodným, nie literárnym životom žila medzi Tatrou a Fatrou. (Jaroslav Vlček: Dejiny literatúry slovenskej)

„Slováci, píšete po slovensky! Tu máte slovo moje o reči vašej“ (Nápis na podstavci Bernolákovho pamätníka v Trnave. Autorom pamätníka je Ján Koniarek.)

Zaujímavosti:

Hoci už pred Bernolákom existovala kultúrna slovenčina a úsilia o jej normovanie a zavedenie do literatúry, napríklad v kamaldulskej reholi, u J. I. Bajzu, o uzákonení možno hovoriť až v súvislosti s Bernolákom. Historickým medzníkom je rok 1787, keď vyšlo dielo bratislavských seminaristov s názvom Kritická filologická rozprava o slovanských písmenách.

Bernolák napísal v slovenčine aj niekoľko príležitostných kázni, ktoré sú svedectvom používania spisovnej slovenčiny v cirkevnej praxi.

Skupinu spisovateľov, ktorí písali Bernolákom kodifikovanou slovenskou rečou, tzv. bernolákovčinou, nazývame bernolákovou školou. Jej najvýznamnejšími predstaviteľmi sú ľudovýchovní spisovateľ Juraj Fándly a básnik Ján Hollý.

Hoci sa Bernoláková podoba spisovnej slovenčiny neujala, nestala sa národným jazykom, jeho myšlienka mať spisovný jazyk sa stala živnou pôdou pre štúrovcov, i vďaka nemu dosiahli úspech pri uzákonení slovenčiny.